Тому що в барі-ресторані Попеску в Констанці обідала майже вся команда корабля "Вікторія" і багато хто з команди грецького корабля "Патріа", який чомусь уже п'ятий тиждень стримів на зовнішнім рейді, Міка (як майже ні в однім ресторані не водиться) мала одну годину обіднього відпочинку.

Цю годину вона мала по обіді, десь біля третьої, як кінчали їсти моряки.

Цього часу вистачало, щоб переодягтись у тенісову сукенку, змінити півчеревики на білі гумаки й побігти на корт, отут зараз, коло самого ресторану. Давніше ужитковувала цей час на справжній відпочинок. Лягала в себе нагорі на диван (старовірні румуни не визнають ліжок) і перечитувала (просимо не посміхатись з недовір'ям), може, восьмий-дев'ятий раз Коцюбинського "Тіні забутих предків".

Мама раз у раз писала з Кишинева: "Думай по-українськи, бо так плинно по-румунськи говориш, що, я боюсь, там за рік зовсім призабудеш свою мову. Декламуй собі щодня трохи Шевченка напам'ять".

"Це було явне переборщення, — думала Міка. — Мама, нащадок старокозацького роду (така скромна, а цим при кожній нагоді чваниться аж до… непристойності), перебільшувала ці небезпеки. Вона взагалі була на цій точці надто вразлива і, як уважала Міка, "нереалістична".

Факт тільки той, що з того часу, як Міка зіграла перший сингль з Аристидом з "Патрії" ("Офіцерська школа юнаків") і, само собою, при тій нерівності, набрала, як бідний в торбу, — з того часу було неможливо лежати на дивані й читати "Тіні забутих предків".

Сьогодні спізнилась. Один офіцер з румунської "Вікторії" підпив й почав чіплятися до старшого кельнера Івоніки, і справа затяглася… Міка вже й сама бачить, що затяглась.

Аристид привітав її тільки ракеткою і далі грав з панною з вілли "Аврора" — гордовита дівчина з задертою головою, першорядний вершник і… друга нагорода в тенісі за місто Констанцу. Звісно, грати з нею — насолода. Аристид уже "набрав".

Міка сідає на лавочку й чекає. При другім сеті, коли грачі зміняються, Аристид каже їй, відбивши м'яч панни з вілли "Аврора":

— Не щастить мені без вас, домнішоро Міко.

Партія затягається. Чи, може, тільки так здається Міці? Все ж таки настає такий момент, коли панна сідає на лавочці в досить гідній віддалі від касирки Міки.

"Вона буде молодша від мене?!" — думає Міка, кинувши оком на її недорозвинені, як кулачки немовляти, груди.

— Зіграємо? — посміхається Аристид відразу цілим шнуром своїх неприродно білих зубів (спочатку Міці навіть здавалось, що то штучні зуби).

Ні, Міка не має охоти грати на очах цього митця, на очах цієї румунської аристократки, на очах… еге, що там говорити, на очах цієї жінки, еге ж, жінки, що одверто тягне за Аристидом.

Міка підкреслено кладе ракетку обіч себе:

— І так уже нема часу… Сьогодні теж мій нещасливий день…

Він дивиться своїми чорними, такими щирими очима й так виразно питається, що, власне, сталось.

Нічого. Міка сідає вигідно й — несподівано:

— Ви ще ніколи не оповідали мені нічого про вашу батьківщину, домнуле Аристиде. Греція… ми знаємо її тільки з ваших богів…

Він здивований так, наче цього питання ніколи не ставили йому дівчата. Направду не знає, з чого почати про свою батьківщину говорити. Якби його батьківщина змагалась за свою державність, тоді, о, тоді, напевно, знав би він кілька мов і в кожній з них вмів би дати звіт про політичне становище своєї країни, про її змагання, про красу її природи… А так… Він каже, щоб якось тільки зволікти із своєю відповіддю:

— А я вашу батьківщину знаю з живих людей, — і дивиться при тім на неї.

— Ви не знаєте моєї батьківщини, — каже Міка з притиском.

— Ов, — сміється він, — ви хочете сказати, що я не знаю Румунії?

— Я не румунка, домнуле Аристид. Я… українка.

— Ні, — не повірив. — Я не розумію.

— Українка, — вирубала з усмішкою на устах і враз споважніла: румунка дивилась на неї погірдливим, зловісним поглядом, зараз же встала і, не кивнувши їм головою, подалась до виходу. Міка догадалась більше інстинктом, ніж свідомістю, що добре це для неї не скінчиться.

Вислизнула своїм звичайним рухом до себе нагору. Перебралась скоро й збігла, як завжди, вниз через два східці нараз. Справді, все було,

як щодня. Івоніка полював на мухи крадькома, так, щоб гості не примітили: ніби обтираючи порохи, з-за серветки вискакувала шкіряна пацка й позбавлювала життя кількох створінь за одним махом. Старий дивився на цей спорт старшого крізь пальці, хоч не раз погрожував, що як один гість тільки поскаржиться на здохлу муху в мусті, то Івоніка вилетить негайно.

Мігай, як щодня, кожної вільної хвилини хапався за французький часопис. Здавалось, що він один в ресторані-барі володіє французькою мовою комільфо, хоч, правду кажучи, ніколи не було нагоди переконатись у цьому. Гості-чужинці, що говорили по-французьки, так мало вимагали від кельнера, що з ними міг майже кожний розмовляти… А втім, — Міка сама вже набрала цього досвіду — по ресторанах-барах існує своя міжнародна мова, яку всі розуміють. І ті, що багато по світі їздять, і ті, що довший час працюють в того роду закладах.

Отож все було, як звичайно. Тільки Міка не могла позбутись того дивного тягаря, що гнітив їй рамена. Здригнулась, немов хотіла і той тягар струсити з себе, і посміхнулася сама до себе: фантазія! Що ж може їй пошкодити та панна з вілли "Аврора"? Старий ставиться до неї занадто добре. До того вона сама справді дбає про те, щоб не занедбуватись у праці. Щоправда… те, що вона, як би це сказати, так на три кроки з гістьми, спочатку старого сердило. Здавалось йому, що це відштовхне від бару всіх молодих офіцерів і туристів. Потім переконався, що отой метод "на три кроки" (ці три кроки не треба брати так дослівно) має свій чар для молодих людей. Тоді Попеску змінив своє ставлення до неї, став наче опікуном Міки і бодай два рази на тиждень при вечірнім відборі каси наказував їй:

— Ти (всім своїм працівникам говорив "ти"), панно, бережися мені тут… Насамперед усмішечка, потім ручка, а потім… від мене в такім випадку не сподівайся якої-небудь помочі…

Міці тоді хотілось погладити Попеску по його сивій бороді, трошечки поторгати нею і сказати:

"Як ти, старенький, добре запам'ятав собі те, що я тобі в голову втовкла…"

Звичайно, ніколи не натякала йому, що пам'ятає, як то зразу обурювала його та обставина, що Міка така собі панна недоторканна.

Те важке не хотіло зсунутися з рамен і тоді, коли до бару ввійшов інженер Константі й відразу, заки що замовив, нахилився над касою і почав дражнити Міку, як щодня:

— Я ж кажу вам, що то амулет з правдивої мандрагори… Чому не хочете оглянути цю цяцьку?

"Мандрагора…[1] мандрагора… — думає Міка. — Чи це те саме, що корінь альравне?"

Видаючи решту якійсь дамі з дівчинкою-підлітком, Міка питається із сміхом інженера:

— Чому ж ви ту мандрагору не носите при собі? Чому маю я оглянути її тільки у вашім помешканні?

Константі намагається своїми чорними лискучими пальцями (ніби справді з коріння мандрагори) вщипнути Міку за лице:

— Міка…[2] Міка… Яка з вас "міка"? Ви чи не здоганяєте зростом мене, моя "міка"?

— Ох, інженере, — сміється тільки Міка, і не в голові їй з'ясувати, що Міка — це якимись невідомими законами здрібніле, скорочене її ім'я "Марія".

В той момент рідко вживаними бічними дверима входить панна з вілли "Аврора" в товаристві місцевого військового старшини. Міка бачить, як вони навмисне ніби не дивляться в її сторону, хоч інстинктом людини, якій загрожує небезпека, відчуває, що вони ввійшли сюди на її біду, на її клопіт…

Її здогад підтверджує і та обставина, що вони нічого не замовляють. Не сідають навіть при столику. Покликують тільки Мігая, щоб той повідомив Попеску, що вони хочуть говорити з ним.

Попеску виходить з-за буфету. В нього заклопотаний, а водночас запобігливо послужливий вираз лиця:

— Чим можу панству служити? Чим?

Звичайно, він мусив передбачити, що вони хочуть говорити з ним без свідків. За якийсь час, як вуж, мимохідь прослизає попри касу Івоніка:

— Май на увазі, — шепче Міці, — тамті балакають про тебе… Я зачув слово "шпигун"… Як маєш що на сумлінні, то вже тебе нема тут!

Міка блідне. Ах, так воно!

Але… але касирка не може собі дозволити ніяких виявів особистих переживань. Насправді! Гарно воно виглядало б, якби так увесь персонал, скільки їх тут є, кожне зокрема захотіло виявити свої радощі чи турботи. Була б це, як каже старий, цікава вистава менажерії з цирку Попеску.

Тому й Міка, хоч пальці синіють від внутрішнього неспокою, робить щоразу "миле лице", коли доводиться їй згорнути гроші з віконечка й видати решту.

Міка не бачить (хоч увесь час слідкує за цим!), щоб тамті двоє, офіцер і панна з вілли "Аврора", виходили.

Запримітивши сиву голову Попеску, знає напевно, що тамті двоє вийшли через двері приватного мешкання.

Чому?

Хто може це знати?.. Попеску, покрутившись коло буфету (тому "французові" Мігаєві треба безнастанно дивитись між пальці), стає собі напроти оркестру, і його очі раз у раз звертаються до віконечка Мікиної каси.

Його вираз лиця (боже, як Міка навчилась тут читати різні лиця!) не злісний, але до краю здивований і засмучений. Міка відвертає очі, щоб не потрапляти на цей докірливий, повний збентеження погляд. Чого він від неї хоче? Нема сумніву, що тут є якийсь зв'язок з візитом тамтих двох.

Але тепер не час на балачки. Власне, тепер, надвечір, коли гості повертаються з-над берега моря… Тепер треба мати не тільки голову на в'язах, але й вуха на своїм місці, бо гості-чужинці думають і калькулюють злотими, франками, шілінгами, тільки не леями…

— Вісімдесят вісім леїв? Скільки це буде на злоті? Сто леїв — п'ять злотих, отже…

І так все треба думати за них.

Об одинадцятій Міка передає касу.

Чотири леї надміру. Таке часом трапляється, хоч Попеску раз у раз кривиться на це. Тепер ніби не бачить надміру.

— Домнішоро Міко, я маю з вами (чому з "вами"?) поговорити…

— Так, — притакує і чує, як гаряча хвиля заливає їй лице.

— Прошу!

Потім сидять у золотаво-рожевім будуарі пані Попеску й розмовляють. То значить: поки що говорить Попеску:

— Ви мене ошукали, домнішоро Міка… я мав вас за румунку. Чому ви затаїли переді мною, що ви русойка?

— Ви мене ніколи не питали про мою національність, домнуле Попеску.

— Гм… — він уже третій раз запалює люльку на довгім цибусі, яка все чомусь гасне. — Я вас не питав. Можливо. Але ви знали… ви знали, що мені військо поставило за умову, щоб я давав працю у себе тільки самим румунам, бо інакше… перестануть харчуватися у нас… ті всі панове… з "Романія", "Стефан чел маре"… Знали ви це?

— Потім довідалась.

Міка каже неправду: знала це з самого початку, але… не так легко було опертись спокусі на цю посаду. Тим паче, що та бідна мама в Хотині із своїм паралічем ніколи не зможе вже досить заробити на своє утримання.

— Гм, так… а чи ви знаєте, що є на вас підозріння, що ви більшовицька агентка?

— Що… що… — Міка схоплюється. Раптом в ній щось розірвалось і вистрілило вибухом. Її голос високий, неопанований. Очі в неї горять,

іскри сиплються, можна сказати, коли вона говорить це: — Домнуле Попеску… домнуле… я не румунка… і я можу піти… я піду… І навіть не "русойка", як ви кажете. Я українка… Не чули ви ще такого слова? А як та панна ще раз щось зважиться подібне сказати… тоді я буду знати, що робити. Скажіть їй, що на свою оборону покличу… когось з "Патрії"… Інтригантка! Підла!

Попеску і собі встає. Він не сподівався такого вибуху від цієї тихої, здавалось, покірної дівчини.

— Ну… ну… — кладе їй руку на плече і відразу переходить на батьківське "ти": — Чого ти так сприймаєш? Я сам висміяв її тим шпигунством… Не бійся, я вже ту справу полагоджу.

Його голос справді лагідний.

"Добрий старий", — думає Міка й дивиться з вдячністю йому в вічі.

— Ви дуже добрі, пане шефе, — каже вголос.

— Бачиш, — сміється старий і плеще себе вдоволено по животі, — а бачиш… все може бути добре, як є добра воля до того. Але знаєш, мала гусочко, ти мусиш в карті мельдунковій подати себе за румунку. Ну… ну, не хмур носика, бо дістанеш зморшки на тім місці… Я знаю, що ти русойка, чи, як ти кажеш, українка… Ми це знаємо… але для них… хай буде румунка. Тільки це секрет, мала. Навіть перед персоналом…

Він бере її за підборіддя і повертає лицем до себе. Це ясно, що він чекає подяки від неї за своє добре серце. Воно справді добре, те серце… але… Міка посміхається якоюсь кривою посмішкою:

— Я ще раз вам дуже дякую, але не можу…

Попеску кам'яніє від здивування:

— Що значить "не можу"? Що ти не можеш?

Міка ще більше бентежиться: направду прикро, що цей чоловік не може її зрозуміти.

— Не можу, домнуле Попеску, подати себе за румунку…

— Навіть так… проформа?

— Навіть проформа, домнуле Попеску…

Він став, розвів руками й так з напіврозтуленими устами дивився на Міку, як на восьме чудо світу.

1933

1

Південна трав'яниста рослина.

2

Мала (рум.).